

Ryś, Małgorzata

Polskie Stronnictwo Ludowe na Pomorzu w kampanii przedwyborczej i wyborach do Sejmu Ustawodawczego

---

Dzieje Najnowsze 35/2, 71-91

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Małgorzata Ryś

Bytów

Polskie Stronnictwo Ludowe na Pomorzu w kampanii przedwyborczej i wyborach do Sejmu Ustawodawczego

Po referendum ludowym walka z PSL-em weszła w decydującą fazę. Ludowcy płacili wysoką cenę za dotychczasową niezależność polityczną. „Wszystkie chwytły były dozwolone — wspomina S. Mazur — od oblewania pomyjami do tortur w aresztach i mordów. Wieś nękana była w dzień i w nocy przez oddziały MO, UB. Na porządku dziennym znalazły się rewizje, rabunek mienia itp. Latem rozszerzono nagonkę na PSL prowadzoną pod hasłem rzekomej obrony «polskiejracji stanu»”¹.

Sytuacja Polskiego Stronnictwa Ludowego na Pomorzu Zachodnim, podobnie jak na pozostałym obszarze kraju, była niezwykle trudna. I tu zasięg zastosowanych represji był duży. Nacisk administracyjny, wzrost represji, działalność agentury spowodowały spadek liczby członków PSL na Pomorzu Zachodnim.

W dalszym ciągu „rozpracowywano” członków PSL², m.in. Piotra Reszke z Nowogardu³, a szczególnie przywódców tego Stronnictwa: Błaszczaka i Głowanie⁴. W powiecie Słupsk „w celu niedopuszczenia do tajnejpracy PSL-u z jej kierownikami, jak i aktywnym elementem zostały przeprowadzone profilaktyczne środki kontrolne. Pod różną przyczyną referencji systematycznie skierowaną na „przesłuchanie świadka” wzywano do Urzędu [BP w Słupsku — M. R.] aktywnych PSL-ców”⁵.

Zwalniano z pracy członków Stronnictwa. 31 grudnia 1946 r. w Starostwie Powiatowym w Stargardzie zwolniono 16 członków PSL, „Nie mieli oni uprzedniego wypowiedzenia i nie otrzymali wynagrodzenia tytułem odprawy”⁶. W sprawozdaniu kierownika Oddziału Informa-

¹ „Tygodnik Kulturalny”, 25 VI 1989 r.

² Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej — AP w Szczecinie), KW PPR w Szczecinie (1945-1948), sygn. 23, s. 58-59, Naświetlenie stanu organizacyjno-politycznego PSL woj. szczecińskiego na dzień 15 XI 1946 roku, dokonane przez KW PPR w Szczecinie.

³ Archiwum Delegatury Urzędu Ochrony Państwa w Szczecinie (dalej — ADUOP w Szczecinie), sygn. 392/IV, t. III, s. 262-263, Sprawozdanie PUBP w Nowogardzie za okres od 7 XI-17 XI 1946 r., przesłane do szefa WUBP w Szczecinie.

⁴ K. Kozłowski, *Pierwsze dziesięć lat władzy politycznej na Pomorzu Zachodnim (1945-1955)*, Warszawa-Szczecin 1994, s. 92.

⁵ ADUOP w Szczecinie, sygn. 13/IV, s. 26, Raport dekadowy PUBP w Słupsku za okres od 7 XII 1946 r. do 17 XII 1946 r. do szefa WUBP w Szczecinie.

⁶ Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego w Warszawie (dalej — AZHRL w Warszawie), PSL

cji i Propagandy w Stargardzie czytamy: „Podobną akcję przygotowuje się w Zarządzie Miejskim w Stargardzie. W związku z tym według oświadczenia jednej z pracownic PUR-u «błąd strach padł na wszystkich peeselowców i sympatyków PSL. Według moich obserwacji wpłynęło to ochładzająco na rozpalone umysły zwolenników p. Mikołajczyka»”⁷.

Usuwno z gospodarstw najaktywniejszych PSL-ców. Przykładowo w powiecie Człuchów gospodarstwa musieli opuścić aktywni członkowie Stronnictwa: prezes Zarządu Powiatowego PSL Władysław Kubicki (typowany na posła z ramienia PSL) i Stanisław Gawron oraz Franciszek Gancza. Jako przyczynę wymówienia i opuszczenia gospodarstwa podano: „ludzie ci to najaktywniejsi PSL-cy i reakcjoniści, którzy pomimo posiadania zagospodarowanych gospodarstw narzekali na obecny ustrój”⁸.

Przeprowadzono rewizje u działaczy PSL. Przykładowo w grudniu 1946 r. dokonano 30 rewizji w powiecie Złotów (oraz w Zarządzie Powiatowym PSL)⁹, 58 rewizji w powiecie Bytów¹⁰, 21 w powiecie Koszalin¹¹, 20 w powiecie Człuchów¹² i 11 w powiecie Słupsk¹³.

Zastraszano członków PSL. W Gryfinie sekretarz PPR Kuliński i starosta Wyrzykowski straszili więzieniem, wysiedleniem i grozili, że: „po wyborach wszystkich PSL-ców porozstawiamy po ulicach i pluć im będziemy w twarz”¹⁴. W powiecie Starogród w wielu wsiach zabierano chłopów do lasu, bito i grożono śmiercią lub wywózką na Sybir, konfiskatą majątku itp.¹⁵

W dalszym ciągu aresztowano działaczy PSL. W województwie szczecińskim w listopadzie 1946 r. aresztowano 29 członków Stronnictwa¹⁶. W grudniu 1946 r. aresztowano członków Zarządu Powiatowego PSL w Wałczu¹⁷ oraz czołowych działaczy PSL w powiecie Drawsko (m.in. członkowie Zarządu Powiatowego PSL: Rydel i Czaperz, prezes „Wici” — Bolesław Winiarski oraz członek Stronnictwa — Gardjasz)¹⁸.

Władze z dużą uwagą śledziły nastroje społeczne przed wyborami. Generalnie rzecz biorąc, nie były one najlepsze dla władzy. PUBP w Słupsku nastroje społeczne oceniał jako złe:

(1945-1949), sygn. 167, s. 1, Represje władz bezpieczeństwa w stosunku do członków PSL; sprawozdania, raporty, zestawienia imienne, notatki informacyjne, interpelacje poselskie, wycinki prasowe (1945-1947).

⁷ Archiwum Akt Nowych (dalej — AAN), Ministerstwo Informacji i Propagandy (1945-1947) (dalej — MJiP), sygn. 989, b.s., Sprawozdanie kierownika Oddziału Informacji i Propagandy w Starogrodzie J. Borysiewicza do Woj. Urz. Inf. i Prop. w Szczecinie z 31 1947 r.

⁸ ADUOP w Szczecinie, sygn. 336/IV, t. V, s. 44, Pismo PUBP w Człuchowie do naczelnika Wydz. V WUBP w Szczecinie z 28 XII 1946 r.

⁹ Ibidem, sygn. 336/IV, t. II, s. 6, Raport specjalny PUBP w Złotowie do naczelnika Wydz. V WUBP w Szczecinie z 29 XII 1946 r.

¹⁰ Ibidem, sygn. 336/IV, t. IV, s. 57, Raport specjalny PUBP w Bytowie do naczelnika Wydz. V WUBP w Szczecinie z 11 1947 r.

¹¹ Ibidem, sygn. 333/IV, t. V, s. 126, Pismo szefa PUBP w Koszalinie do naczelnika Wydz. V WUBP w Szczecinie z 28 XII 1946 r.

¹² Ibidem, sygn. 336/IV, t. V, s. 45, Pismo PUBP w Człuchowie do naczelnika Wydz. V WUBP w Szczecinie z 28 XII 1946 r.

¹³ Ibidem, sygn. 333/IV, t. X, s. 5, Pismo szefa PUBP w Słupsku do naczelnika Wydz. V WUBP w Szczecinie z 28 XII 1946 r.

¹⁴ R. Turkowski, *PSL w obronie demokracji...*, s. 222.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ AZHRL w Warszawie, PSL (1945-1949), sygn. 175, s. 4, Ocena działalności ZW PSL w Szczecinie (woj. szczecińskie) przez władze bezpieczeństwa, raporty informacyjne (1945-1947).

¹⁷ ADUOP w Szczecinie, sygn. 333/IV, t. IX, s. 131, Aresztowania członków Zarządu Powiatowego PSL w Wałczu w grudniu 1946 r.

¹⁸ AAN, MJiP, sygn. 454, s. 21, Sprawozdanie Obw. Urz. Inf. i Prop. w Drawsku z 16 XII 1946 r.

„Odczuwa się dużą niechęć do Rosjan z powodu ciągłych napadów. Podwyżka pensji nie wywarła dodatniego wrażenia, ponieważ natychmiast podskoczyły ceny. (...) Bardzo niechętnie władzy były nastroje wśród nauczycielstwa, a jako dowód tego podawano rozpolitykowanie młodzieży w szkołach i sporą ilość napisów na budynkach szkolnych o wydźwięku nieprzychylnym władzy. Najczęściej spotykane napisy: «Niech żyje AK!», «Niech żyje Mikołajczyk!», «Precz z Bierutem!», «Precz z PPR i PPS!», «PPR to Żydokomuna!». Miano za złe dyrektorom, że nie zapobiegli tym poczynaniom¹⁹.

W przeddzień wyborów do Sejmu Ustawodawczego Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Szczecinie tak oceniał nastroje społeczeństwa Pomorza Zachodniego: „Nastroje: chłopci — dobry, robotnicy — dobry, inteligencja — możliwy (lepszy niż w okresie referendum), nauczycielstwo — niezadowolający, rzemiosło, kupcy — beznadziejny, księża — słaby²⁰”.

O wiele aktywniej niż podczas referendum zachował się Kościół katolicki w czasie wyborów do Sejmu Ustawodawczego. 10 września 1946 r. Episkopat Polski ogłosił orędzie w sprawie wyborów, zawierające analizę istoty prawa wyborczego w państwie demokratycznym, określające obowiązki katolickie wobec życia politycznego i obowiązki wyborcze katolików. Określono, że katolicy mają obowiązek wzięcia udziału w wyborach i głosowania na partię nie sprzeciwiające się katolickiej nauce i moralności²¹.

W województwach Polski zachodniej i północnej księża mobilizowali wiernych do udziału w wyborach. Głównie podczas nabożeństw niedzielnych i świątecznych zwracali uwagę, że zbliżające się wybory są ważne, od ich wyniku bowiem zależeć będzie charakter państwa polskiego. Im bliżej wyborów, tym wskazania były konkretniejsze. Zdaniem Wydziału Organizacyjnego KC PPR, zarysowały się trzy główne stanowiska duchownych wobec sposobu głosowania. W pierwszym sposób głosowania pozostawiali „sumieniu wiernych”, w drugim zabraniano wprost głosowania na komunistów i w trzecim mówiono, aby głosować na partię, które gwarantują w Polsce demokrację, nie wskazując, o jaką partię chodzi²².

Szef WUBP w Szczecinie scharakteryzował postawę duchowieństwa na Pomorzu Zachodnim w okresie przedwyborczym w sposób następujący: „kler zachował się biernie w akcji wyborczej poza sporadycznymi faktami demonstracyjnie pozytywnego względnie tajnie negatywnego nastawienia do akcji Bloku²³”. Szef WUBP w Szczecinie wymienił różne przykłady. Ksiądz Wojtysiak w Myśliborzu podkreślał z ambony, że pewne partie polityczne zaczynają odsuwać się od Boga, dzięki czemu szerzy się w Polsce zło i niedowiarstwo. Ksiądz w Brzezinach (powiat Lipiny) zabraniał z ambony czytania pism i broszur przedwyborczych rozprowadzanych przez Blok do wsi, gdyż „pisma redagują Żydzi, chcąc wpić w ludność komunizm”. Ksiądz Sałyga w Szczecinku wyraził się, że obecnie jest większa dyktatura niż za czasów okupacji hitlerowskiej i że on mógłby tak zaagitować ludność Szczecinka, iż wszyscy oddaliby głos na PSL. Ksiądz Brzeziński w Nowym Warpnie „jest nieprzychylnie ustosunkowany do

¹⁹ ADUOP w Szczecinie, sygn. 13/IV, Raport dekadowy PUBP w Słupsku za okres od 6 X 1946 r. do 16 X 1946 r.

²⁰ AAN, MJiP, sygn. 971, b.s., Telefonogram Woj. Urz. Inf. i Prop. w Szczecinie do MJiP w Warszawie z 18 I 1947 r., godz. 22³⁰.

²¹ „Tygodnik Katolicki” 1946, nr 19.

²² Cz. Osekowski, *Spoleczeństwo Polski Zachodniej i Północnej w latach 1945-1956*, Zielona Góra 1994, s. 221-222.

²³ ADUOP w Szczecinie, sygn. 118/IV, t. 1, s. 39, Sprawozdanie z akcji wyborczej w województwie szczecińskim przesłane przez szefa WUBP w Szczecinie do dyrektora V Departamentu MBP w Warszawie z 3 II 1947 r.

Bloku". Poza tym wielu księży odczytało z ambony list pasterski nawołujący wiernych do oddania głosów za tymi, którzy nie prowadzą walki z Bogiem²⁴.

Były też postawy wśród duchowieństwa aprobujące blok. Otóż w powiecie Sławno dwóch księży oficjalnie, publicznie propagowało konieczność oddania głosów za blokiem. Jeden z nich, ksiądz Wieleński, udzielił wywiadu, który po wydrukowaniu został rozproszony w tysiącach egzemplarzy w terenie²⁵.

W Złotowie opublikowano wywiad z księdzem pochodzenia miejscowego, proboszczem parafii Zakrzewa i Wiśniewki, Domachowskim. Ksiądz stwierdził m.in.: „Zwycięstwo Bloku Demokratycznego w dniu 19 stycznia 1947 roku przyczyni się do szybkiej odbudowy kraju i zapanuje tak bardzo upragniony spokójw Polsce”²⁶.

Polskie Stronnictwo Ludowe znalazło się w sytuacji niemalże beznadziejnej. Nie mogło liczyć, tak jak komuniści, na efektywne wsparcie z zewnątrz. Pozostało jedynie z niepokojem oczekiwać dalszego rozwoju wydarzeń i zgodnie z przyjętymi założeniami programowymi i ideowymi protestować przeciw wynaturzeniom w życiu publicznym kraju.

Tak też czyniono. Stronnictwo nie dysponowało aparatem przymusu, dostateczną ilością środków finansowych i innymi możliwościami natury organizacyjnej, aby w sposób bardziej efektywny wziąć udział w kampanii wyborczej do Sejmu²⁷. Nie mając praktycznie żadnego sensownego wyjścia, zdecydowało się pójść do wyborów samodzielnie.

Faktyczne niepowodzenie w referendum ludowym spowodowało, że w kampanii wyborczej do Sejmu aparat władzy był bardziej bezwzględny i skuteczny w wymuszaniu korzystnego wyniku. Kierunek kampanii nadało kierownictwo KC PPR oraz MBP i MON²⁸.

Szef WUBP w Szczecinie tak oceniał akcję przedwyborczą: „Najbardziej czynny udział w akcji wyborczej propagandowej brała PPR tak w organizowaniu wieców, Obwodowych Komitetów Wyborczych, jak i w kolportażu literatury propagandowej, w czym dużą rolę odegrał również ZWM. (...) PPS poza zorganizowaniem kilku wieców nie występowała zbyt aktywnie (...) SL, SD i SP prawie żadnej nie przejawiały działalności”²⁹. Według sprawozdań KW PPR w Szczecinie w czasie kampanii wyborczej odbyło się w województwie 2 211 zebrań z członkami partii i 6 632 zebrania, wiece i masówki z bezpartyjnymi³⁰. Rozplakatowano 209 287 egzemplarzy literatury, broszur, afiszy, haseł, odezwo, ulotek³¹.

Mimo ogromnej przewagi we wszystkich elementach decydujących o powodzeniu kampanii wyborczej władze komunistyczne skierowały do walki z PSL-em wojsko. Rozkazem Naczelnego Dowódcy WP utworzono tzw. Grupy Ochronno-Propagandowe³². Faktycznie objęto nimi również funkcjonariuszy Bezpieczeństwa Publicznego. Głównym zadaniem Grup Ochronno-Propagandowych było przedstawienie społeczeństwu stanowiska wojska

²⁴ Ibidem, sygn. 118/IV, 1.1, s. 39, Sprawozdanie z akcji wyborczej w województwie szczecińskim przesłane przez szefa WUBP w Szczecinie do Dyrektora V Departamentu MBP w Warszawie z 3 II 1947r.

²⁵ Ibidem.

²⁶ W. S. Burger, *Ruch ludowy na Pomorzu Zachodnim*, Warszawa 1978, s. 135-136.

²⁷ R. Terlecki, *Dyktatura zdrady. Polska w 1947 roku*, Kraków 1991, s. 51.

²⁸ K. Kozłowski, *Pierwsze dziesięć lat władzy...*, s. 105-110.

²⁹ ADUOP w Szczecinie, sygn. 118/IV, 1.1, s. 40. Sprawozdanie z akcji wyborczej w województwie szczecińskim, przesłane przez szefa WUBP w Szczecinie do dyrektora V Departamentu MBP w Warszawie z 3 II 1947 r.

³⁰ AAN, KC PPR (1944-1948), sygn. 295/VII-175, s. 43, Wybory do Sejmu, meldunki o sytuacji przedwyborczej, Przygotowania do wyborów do Sejmu Ustawodawczego.

³¹ Ibidem.

³² K. Kozłowski, *Pierwsze dziesięć lat władzy...*, s. 109-110.

w toczącej się walce o tzw. utrwalenie demokracji w kraju i przeciwdziałanie wrogiej propagandzie³³.

Na Pomorzu Zachodnim na podstawie rozkazu dowódcy II Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy 9 listopada 1946 r., podobnie jak i w innych regionach kraju, wyznaczone zostało Kierownictwo Wojewódzkiej Akcji GOP w Szczecinie. Dowodził nim mjr Hajnicz z 12 DP. Nadal działał Wojewódzki Komitet Bezpieczeństwa, kierowany przez Wiktora Lemontowicza, a GOP faktycznie wchodziły w jego skład. Wojsko przebywało w terenie od czasu referendum ludowego. W grudniu 1946 r. nastąpiło odnowienie i wzmocnienie żołnierskich grup. W osiemnastu powiatach GOP składały się z jednego oficera i dziewięciu żołnierzy, w powiecie koszalińskim z trzech oficerów i sześciu żołnierzy, a w zlotowskim i człuchowskim z czterech oficerów i sześciu żołnierzy. Te trzy powiaty zaliczono do „niespokojnych”. Natomiast w trzech zupełnie „spokojnych” powiatach — Chojna, Gryfino, Sławno — w których zdaniem władz organizacje PSL zlikwidowano, grupy składały się z jednego oficera i sześciu żołnierzy³⁴.

Rozrzucone po całym obszarze Pomorza Zachodniego wojskowe Grupy Ochronno-Propagandowe, przygotowane propagandowo i zabezpieczone w odpowiednie środki, szkalowały przywódców i członków PSL. Oprócz oskarżeń nie brakowało różnorodnych pogroźek skierowanych do wyborców. Jeden z oficerów Grupy, przybyły wraz z dwoma żołnierzami 8 grudnia 1946 r. na zebranie do wsi Stara Dąbrowa (powiat Słupsk), w sposób niezwykle brutalny ostrzegł: „Wszyscy członkowie PSL są zbrodniarzami i wszyscy będą (...) wytepieni do jednego i że każdy może zabić członka PSL i nie zostanie za to ukarany”³⁵. Takie wystąpienie publiczne oficera stało w sprzeczności z ogólnie rozumianą przyzwoitością, miało charakter pomówienia, które w ustroju demokratycznym podlegałoby karze.

Władze bezpieczeństwa tak oceniały sytuację na Pomorzu Zachodnim na początku stycznia 1947 roku: „Grupy Ochotniczo-Propagandowe, które doprowadziły do zupełnej dezorganizacji PSL-u, pracują w terenie w dalszym ciągu z wielkim powodzeniem”³⁶.

Na skutek represji i rozbijania organizacji wiele kół PSL przechodziło do półlegalnej działalności. Komitet Wojewódzki PPR w Szczecinie pisał: „PSL zmieniło taktykę i daje instrukcje na przechodzenie do podziemia, jak również nie robią większych zgromadzeń, zwykle narady po kilku ludzi, przeszli do szeptanej propagandy. Czasem naszych towarzyszy to myli, twierdzą, że PSL albo nie istnieje, albo nic nie robi”³⁷. A więc nadal obowiązywała czujność wobec przeciwnika, który znalazł się we wrogim mu otoczeniu.

Możliwości upowszechnienia programu wyborczego PSL w społeczeństwie były bardzo ograniczone. Stronnictwo nie dysponowało wystarczającymi finansami na propagandę przedwyborczą. Dlatego propaganda PSL z konieczności była niezwykle skromna. W ocenie Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Szczecinie PSL ograniczyło się tylko do kolportażu haseł propagandowych, kart z numerkami list wyborczych. Wykorzystywano w tym celu młodzież szkolną, studentów wyższych uczelni, niektórych kupców oraz sprzedawców w kioskach³⁸. Próby malowania haseł i afiszy peeselowskich, zrywania afiszy blokowych oraz

³³ N. Kołomejczyk, B. Syzdek, *Polska w latach 1944-1949*, Warszawa 1968, s. 165-166.

³⁴ K. Kozłowski, *Pierwsze dziesięć lat władzy...*, s. 115-117.

³⁵ R. Buczek, *Na przełomie dziejów. PSL w latach 1945-1947*, Wrocław 1989, s. 278.

³⁶ ADUOP w Szczecinie, sygn. 39/IV, t. 3, s. 9, Sprawozdanie o wynikach walki z bandytyzmem za okres od 11/1947 — 10/1947 r. przesłany przez przew. Woj. Komitetu Bezpieczeństwa 14-tej strefy do przew. Państw. Komisji Bezpieczeństwa przez Sztab Generalny WP.

³⁷ S. Łach, *PSL w latach 1945-1947*, Gdańsk 1995, s. 236-237.

³⁸ R. Turkowski, *PSL w obronie demokracji...*, s. 216.

kolportaż materiałów peeselowskich były paraliżowane przez grupy młodzieżowe ZWM, OMTUR³⁹, „aktyw partyjny PPR”⁴⁰ oraz przez organy MO⁴¹.

Poważnym utrudnieniem dla Stronnictwa był fakt, iż numery list kandydatów PSL w poszczególnych okręgach wyborczych były różne. W „Gazecie Ludowej” z 14 stycznia 1947 r. ukazał się artykuł zatytułowany *Członkowie i zwolennicy PSL muszą pamiętać, że listy kandydatów PSL mają w poszczególnych okręgach różne numery*⁴². Pisano, w jaki sposób należy głosować na stronnictwo w różnych okręgach. W Okręgu 28 Szczecinek (powiaty: Szczecinek, Sławno, Słupsk, Miastko, Bytów, Człuchów, Złotów) trzeba było głosować na nr 1; w Okręgu 29 Łobez (powiaty Łobez, Kołobrzeg, Zagórze, Drawsko, Choszczno, Starogród, Wałcz, Koszalin, Białogród) na nr 4, a w Okręgu 30 Szczecin (powiaty: Szczecin miasto i powiat, Kamień, Uznam, Gryfin, Chojnice, Pyrzyce, Myślibórz, Nowogród) na nr 2⁴³. Znajdowały się także na tej stronie artykuły „Kartki do głosowania” i zalecano: „Wytnij zachowajpotrzebny ci nr, aby go wrzucić do urny. Kartka z numerem musi być czysta i nie zawierać żadnych znaków. Niepotrzebne w twoim okręgu pozostałe numery zniszcz”⁴⁴.

Tuż przed wyborami PSL zarzuciło całe województwo szczecińskie ogromną ilością numerów do głosowania i odezw Mikołajczyka. W jednym z powiatów Pomorza Zachodniego ukazała się ulotka pisana ręcznie o następującej treści: „Polaku przepisz 10 razy i podajdalej. Ojczyźnie wolność racz nam zwrócić Panie”⁴⁵. W powiecie Koszalin była w obiegu ulotka o treści: „Precz z PPR”⁴⁶.

Szczególnie dużo numerków do głosowania starano się rozprowadzić w powiatach: Gryfice⁴⁷, Nowogród⁴⁸, Słupsk⁴⁹, Wałcz⁵⁰, Łobez⁵¹, Pyrzyce⁵², Człuchów⁵³, Myślibórz⁵⁴, Miastko⁵⁵,

³⁹ ADUOP w Szczecinie, sygn. 118/IV, t. 1, s. 39, Sprawozdanie z akcji wyborczej w województwie szczecińskim przesłane przez szefa WUBP w Szczecinie do dyrektora V Wydz. MBP w Warszawie z 31 I 1947 r.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945-1948), sygn. 435, s. 92. Sprawozdanie miesięczne KP PPR w Człuchowie za styczeń 1947 r.

⁴² ADUOP w Szczecinie, sygn. 118/IV, 1.1, s. 39, Sprawozdanie z akcji wyborczej w województwie szczecińskim, przesłane przez szefa WUBP w Szczecinie do dyrektora V Departamentu MBP w Warszawie z 3 II 1947 r.

⁴³ „Gazeta Ludowa” nr 13, 14 I 1947 r., s. 5.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ AAN, MJI P, sygn. 113, s. 24. Zestawienie meldunków Wydziału Informacyjnego MJI P 18 I 1947 r.

⁴⁷ AAN, KC PPR (1944-1948), sygn. 295/IX-315, s. 59. Wybrane ankiety sprawozdawcze KP PPR w Koszalinie.

⁴⁸ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945-1948), sygn. 434, s. 3, Stan kampanii wyborczej województwa Pomorza Zachodnie z 13 I 1947 r.

⁴⁹ AAN, MJI P, sygn. 123, s. 173, Sprawozdanie Obwodowego Urzędu Informacji i Propagandy w Nowogardzie za styczeń 1947 r.

⁵⁰ AAN, KC PPR (1944-1948), sygn. 295/IX-315, s. 73, Wyborcze ankiety sprawozdawcze KP PPR w Słupsku.

⁵¹ Ibidem, s. 89, Wyborcze ankiety sprawozdawcze KP PPR w Wałczu.

⁵² AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945-1948), sygn. 201, s. 9, Sprawozdanie KP PPR w Łobzie z 31 I 1947 r.

⁵³ Ibidem, sygn. 261, s. 2, Sprawozdanie KP PPR w Lipianach za luty 1947 r.

⁵⁴ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945-1948), sygn. 435, s. 92. Sprawozdanie miesięczne KP PPR w Człuchowie za styczeń 1947 r.

⁵⁵ AZHRL w Warszawie, PSL (1945-1949), sygn. 175, s. 67, Ocena działalności ZW PSL w Szczecinie (woj. szczecińskie) przez władze bezpieczeństwa, raporty informacyjne (1945-1947).

Kamień⁵⁶. W powiecie Starogród „PSL wydawało kartki wyborcze przed kościołem, nakłaniając do głosowania za Bogiem na listę Nr 2”⁵⁷. Jednak w większości zostały one zlikwidowane przez „patrole i bojówki PPR”⁵⁸ bądź przez „dyżurujące brygady młodzieżowych organizacji”⁵⁹. Osoby kolportujące numerki wyborcze PSL zwalniano z pracy: m.in. w powiecie Miastko zwolniono funkcjonariusza MO, dwie maszynistki oraz urzędnika miejscowego starostwa⁶⁰.

Stronnictwo prowadziło szeptaną propagandę, bardzo złośliwą dla bloku. Przykładowo w powiecie Koszalin głoszono, iż: „W Rządzie Naszym są sami Sowietci i Żydzi, Prezydent Bierut to Żyd”. „Na czołowych stanowiskach w UB są tylko sami Rosjanie, którzy prowadzą prace celem doprowadzenia Polski do 17 Republiki Sowieckiej”, „PPS poznało się na małżeństwie z PPR”⁶¹. W powiecie Pyrzyce mówiono m.in.: „Że ci, co będą głosowali za blokiem, będą powieszani, że pepeerowcom się ta agitacja wyborcza źle skończy, bo się ich w dniu wyborów zarżnie”⁶². W powiecie Gryfin krążyły wieści o planowanych kołchozach i kolektywizacji i o tymczasowości granic Polski⁶³.

Działacze Stronnictwa organizowali zebrania „konspiracyjne”. Przykładowo w powiecie Złotów „odbywało się tajne zebranie z najbardziej zaufanymi zwolennikami Stronnictwa, przeważnie w nocy”⁶⁴. W powiecie Gryfino „PSL-owcy zbierali się niepoznanie w kawiarniach”⁶⁵. W powiecie Myślibórz PSL urządzało zebrania, starając się je przeprowadzić w tajemnicy, każdorazowo w innym miejscu. „O zebraniach można było się dowiedzieć dopiero po fakcie dokonanym”⁶⁶.

Zdarzały się wystąpienia antyrządowe, m.in. w Nowogrodzie po aresztowaniu przez PUBP ob. Gołębiowskiego, profesora gimnazjum, wszyscy uczniowie zorganizowali demonstrację uliczną z okrzykami: „Niech żyje PSL!” oraz „Żądamy sprawiedliwości!”⁶⁷. W powiecie Choszczno, jeżeli zdarzały się przypadki oficjalnych wystąpień przeciwko blokowi demokratycznemu, to jak pisał PUBP w Choszczynie: „dany osobnik został zdjęty natychmiast”⁶⁸.

⁵⁶ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945-1948), sygn. 428, b.s., Sprawozdanie KP PPR w Miastku za styczeń 1947 r.

⁵⁷ Ibidem, UWS, Wydz. Społ.-Polit. (1945-1950), sygn. 28, s. 2. Sprawozdanie Starosty Powiatowego w Kamieniu za styczeń 1947 r.

⁵⁸ AAN, KC PPR (1944-1948), sygn. 295/IX-315, s. 77, Wyborcze ankiety sprawozdawcze KP PPR w Starogrodzie.

⁵⁹ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945-1948), sygn. 444, s. 316, Ogólne sprawozdanie z pracy Trójki Partyjnej Obwodu 34 Szczecin.

⁶⁰ AAN, MjP (1945-1947), sygn. 123, s. 173, Sprawozdanie Obwodowego Urzędu Informacji i Propagandy w Nowogardzie za styczeń 1947 r.

⁶¹ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945-1948), sygn. 428, b.s., Sprawozdanie KP PPR w Miastku za styczeń 1947 r.

⁶² Ibidem, sygn. 185, s. 146, Sprawozdanie ogólne KP PPR w Koszalinie za październik 1946 r.

⁶³ Ibidem, sygn. 261, s. 2, Sprawozdanie KP PPR w Pyrzycach za styczeń 1947 r.

⁶⁴ AP w Szczecinie, UWS, Wydz. Społ.-Polit. (1945-1950), sygn. 104, s. 112, Sprawozdanie ze Zjazdu Kierowników Obwodowych Oddziałów Informacji i Propagandy w Szczecinie 14 XII 1946 r.

⁶⁵ AAN, KC PPR (1944-1948), sygn. 295/IX-310, s. 8, Sprawozdanie opisowe KW PPR w Szczecinie pt.: Stan kampanii wyborczej województwa szczecińskiego 13 I 1947 r.

⁶⁶ AAN, MjP, sygn. 123, s. 35, Sprawozdanie z przeprowadzonej inspekcji w Wojewódzkim Komitecie Wyborczym Bloku Stronnictw Demokratycznych w Szczecinie z 14 XII 1946 r.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945-1948), sygn. 429, b.s., Sprawozdanie KP PPR w Nowogardzie za listopad 1946 r.

Stronnictwo zostało obciążone winą za kilka gróźb przesłanych pocztą w powiecie Słupsk⁶⁹. W powiecie Wałcz „poprzez sieć agencyjną ustalono o zamiarach tworzenia bojówek PSL w związku z wyborami do Sejmu. Wykryto również magazyn broni w piwnicach Zarządu Powiatowego PSL oraz ulotki o treści antypaństwowej, drukowane na maszynie ZP PSL”⁷⁰.

Polskie Stronnictwo Ludowe „Nowe Wyzwolenie”, które powstało w czerwcu 1946 r. na fali opozycji antymikołajczykowskiej, w drugiej połowie 1946 r. rozbudowywało swoje szeregi, ale na Pomorzu Zachodnim nie odegrało większej roli w układzie sił politycznych⁷¹. Zarówno w czasie głosowania ludowego, jak i w wyborach do Sejmu Ustawodawczego weszło ono w województwie szczecińskim w skład stronnictw zablokowanych⁷². W sierpniu 1946 r. powstał w Szczecinie Komitet Organizacyjny Zarządu Wojewódzkiego PSL „Nowe Wyzwolenie” z Władysławem Kosydarskim i Jerzym Jędrzejczakiem na czele. 26 sierpnia 1946 r. Komitet ten zgłosił swój akces do Wojewódzkiej Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Demokratycznych. Po usunięciu przedstawicieli PSL z Komisji we wrześniu 1946 r. ich miejsce zajęli delegaci „Nowego Wyzwolenia”⁷³. W styczniu 1947 r. PSL „Nowe Wyzwolenie” liczyło na obszarze województwa szczecińskiego 850 członków, grupujących się przeważnie w powiatach: Łobez i Drawsko⁷⁴.

Polskie Stronnictwo Ludowe nie miało żadnego wpływu na opracowanie podstaw prawnych i organizacyjno-technicznych wyborów do Sejmu Ustawodawczego. Zarówno ordynację wyborczą, jak i całą stronę organizacyjną przygotowano zgodnie z wytycznymi komunistów. We władzach powołanych do przeprowadzenia wyborów dominowali komuniści. W składach komisji znalazły się osoby pewne politycznie i absolutnie zaufane. Sporą grupę stanowili zwerbowani agenci. W wielu obwodowych komisjach wyborczych znalazły się osoby niezamieszkałe w obwodzie⁷⁵.

W Wojewódzkim Komitecie Wyborczym w Szczecinie, powstałym 28 listopada 1946 r., nie było żadnego przedstawiciela Stronnictwa⁷⁶ (podobnie wyglądała sytuacja w okręgach i obwodowych komisjach wyborczych⁷⁷), a także pełnomocników wyborczych⁷⁸.

Działalność agentury w akcji wyborczej w województwie szczecińskim wyglądała następująco: „Z zawerbowanych 1 372 członków w Obwodowych Komisjach Wyborczych i 3 Okręgowych Komisjach Wyborczych: PPR — 1060, PPS — 178, SL — 89, SD — 10, SP — 17, bezpartyjni 28; ogółem na stałą współpracę pozostaje 888 osób. Większość z tych osób pracuje

⁶⁹ ADUOP w Szczecinie, sygn. 287/IV, s. 308, Raport dekadowy PUBP w Choszczynie za okres od 10 I 1947 r. do 19 I 1947 r. przesłany do szefa WUBP w Szczecinie.

⁷⁰ AAN, KC PPR (1944-1948), sygn. 295/IX-315, s. 73, Wyborcze ankiety sprawozdawcze KP PPR w Słupsku.

⁷¹ AZHRL w Warszawie, PSL (1945-1950), sygn. 175, s. 63, Ocena działalności ZW PSL w Szczecinie (woj. szczecińskie) przez władze bezpieczeństwa, raporty informacyjne (1945-1947).

⁷² S. Buczek, Kształtowanie się ruchu ludowego na Pomorzu Zachodnim w latach 1945-1949, s. 24, mps, Zarząd Wojewódzki PSL w Koszalinie, sygn. 56.

⁷³ AAN, MZO (1945-1949), sygn. 206, s. 16, Sprawozdanie sytuacyjne wojewody szczecińskiego za grudzień 1946 r.

⁷⁴ S. Buczek, Kształtowanie się ruchu ludowego na Pomorzu Zachodnim..., s. 24-25.

⁷⁵ AAN, MZO (1945-1949), sygn. 207, s. 21, Sprawozdanie sytuacyjne wojewody szczecińskiego za styczeń 1946 r.

⁷⁶ S. Łach, *PSL w latach 1945-1947*, s. 239-240.

⁷⁷ AAN, MJiP (1945-1947), sygn. 971, s. 1, Pismo Wojewódzkiego Komitetu Wyborczego Bloku Stronnictw Demokratycznych w Szczecinie do Głównego Komitetu Wyborczego Bloku Stronnictw Demokratycznych w Warszawie z 6 XII 1946 r.

⁷⁸ R. Turkowski, *PSL w obronie demokracji...*, s. 192-193.

na różnych obiektach obsługiwanych przez naszych funkcjonariuszy [UB — M. R.] i tam zostali przez nas zawerbowani na stałą współpracę. Wypadków nieudania się werbunków nie było, gdyż jeżeli ze wstępnych rozmów wynikało, że danego członka Komisji nie będzie można zawerbować, postaraliśmy się [WUBP w Szczecinie — M. R.] o usunięcie go z Komisji. Zawerbowani członkowie Kom. Wyb. dali za cały czas 2 404 doniesienia. Spośród zawerbowanych członków Kom. Wyb. doniesienia dało około 85%"⁷⁹.

W każdych wyborach niezwykle ważną kwestią jest zapewnienie kontroli nad przebiegiem i rzetelnego obliczania oddanych przez obywateli głosów, ich poinformowanie o tym społeczeństwa⁸⁰. Ponieważ w składach komisji wyborczych zabrakło członków PSL, a także znaczenia nabrała sprawa mężów zaufania. Mężowie zaufania upoważnieni byli do obecności w lokalu wyborczym przy wszystkich czynnościach, łącznie z obliczaniem głosów⁸¹. Prawo wyznaczania mężów zaufania mieli pełnomocnicy listy kandydatów na posłów. Aby utrudnić i ograniczyć udział w tych czynnościach mężom zaufania z PSL, Generalny Komisarz Wyborczy wydał, wbrew przepisom ustawy, zarządzenie, by mężowie zaufania obok deklaracji pełnomocnika listy mieli zaświadczenie o moralności wystawione przez starostę powiatowego. W praktyce starostowie nie wystawiali takich zaświadczeń bez aprobaty UB⁸².

Od samego początku kampanii wyborczej administracja państwowa, partie bloku i podporządkowane im komisje wyborcze starały się nie dopuścić do wyboru członków PSL na mężów zaufania w obwodowych komisjach wyborczych⁸³. Przykładowo kandydat na posła z ramienia PSL Piotr Reszka z Nowogardu na początku stycznia 1947 r. objechał cały powiat celem wyznaczenia mężów zaufania. „Agentura bacznie śledzi ob. Reszkę celem ustalenia, z kim się w/wym. kontaktuje i kto może być mężem zaufania z PSL”⁸⁴.

Nieprawidłowości w organizacyjno-technicznym przygotowaniu wyborów wystąpiły w trakcie sporządzania list wyborców. Listy wyłożone do sprawdzenia zawierały liczne braki. Przede wszystkim nierzadko brakowało na listach osób, które powinny na nich figurować. Dokonywano masowych skreśleń członków PSL i sympatyków, którym zamknięto drogę do wypowiedzenia się w wyborach⁸⁵.

Czynne prawo wyborcze odebrano osobom, które w czasie wojny zostały wpisane na niemiecką listę narodowościową, współpracującym w czasie wojny z okupantem (kolaborantom), ze zbrojnym podziemiem, organizacjami faszystowskimi, dążącymi do obalenia ustroju państwa⁸⁶. Według oświadczenia sędziego K. Bzowskiego, złożonego na konferencji prasowej 17 stycznia 1947 r., z list uprawnionych do głosowania skreślono „tylko 200 tysięcy osób, tj. 1,6% z ogólnej liczby około 12 mln. J. Borkowski podjął w swojej pracy liczbę więźniów, ponad 500 tysięcy, których pozbawiano prawa głosowania”⁸⁷.

⁷⁹ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945-1948), sygn. 442, s. 9, Pismo Wojewódzkiego Komitetu Wyborczego Bloku Stronnictw Demokratycznych w Szczecinie do Woj. Kom. PPR w Szczecinie, 16 XII 1946 r.

⁸⁰ ADUOP w Szczecinie, sygn. 118/IV, tom 1, s. 205, Sprawozdanie WUBP w Szczecinie z akcji wyborczej w woj. szczecińskim do dyrektora V Departamentu MBP w Warszawie 5 II 1947 r.

⁸¹ R. Buczek, *Na przełomie dziejów...*, s. 325-326.

⁸² R. Turkowski, *PSL w obronie demokracji...*, s. 194.

⁸³ Ibidem, s. 204-205.

⁸⁴ Ibidem, s. 205.

⁸⁵ R. Turkowski, *PSL w obronie demokracji...*, s. 225.

⁸⁶ R. Buczek, *Na przełomie dziejów...*, s. 293-294.

⁸⁷ S. Łach, *PSL w latach 1945-1947...*, s. 241.

W województwie szczecińskim „Z ogólnej liczby 4 874 osób pozbawionych prawa głosu w myśl art. 2 ordynacji wyborczej 1 469 osobom przywrócono to prawo bądź to (w większości wypadków) na skutek interwencji stronnictw politycznych bloku (SL, PPS), bądź w wypadkach, gdy w osobistej rozmowie z pozbawionym [prawa głosu — M. R.] uznaliśmy [tj. WUBP w Szczecinie — M. R.] za stosowne przywrócić im prawo głosu”⁸⁸.

PSL czyniono różne utrudnienia przy zgłaszaniu list kandydatów na posłów. Zgodnie z prawem wyborczym do listy należało dołączyć oświadczenia kandydata o zamiarze ubiegania się o mandat poselski do Sejmu, szczegółowe dane dotyczące jego działalności. Bardzo ważną czynnością było zebranie podpisów pod listami kandydatów na posłów. Przepisy ordynacji wyborczej wymagały 100 podpisów. Z reguły listy dostarczane przez PSL zawierały od 200 do 300 podpisów, a niekiedy ponad 400. Ta nadwyżka była potrzebna z racji masowego wykreślenia wyborców nie uprawnionych do głosowania. Często z listy zawierającej kilkaset podpisów zakwestionowano kilkadziesiąt lub więcej podpisów, co czyniło listę nieważną. Wówczas zachodziła konieczność uzupełnienia listy o brakujące podpisy. Zbierający podpisy, jak i podpisujący listę peeselowską spotykali się z różnymi szykanami i represjami ze strony pracowników UB. Często zmuszano ich do wycofania już złożonego podpisu⁸⁹. Wobec zbierających podpisy stosowano zatrzymanie, wymuszanie fałszywych zeznań, fizyczne znęcanie się nad stawiającymi opór, prowadzono bojkówki, przeprowadzano rewizje itp.⁹⁰ Tego rodzaju praktyka odbiegała od głoszonych przez propagandzistów komunistycznych haseł demokracji, wolności i tolerancji.

W głębokiej konspiracji PSL powoływało komitety wyborcze i pełnomocników. W sprawozdaniu KW PPR w Szczecinie za listopad 1946 r. czytamy m.in.: „działalność PSL-u przeważnie półlegalna (...) Stronnictwo potworzyło rekonspiracyjne Komitety Wyborcze, pełnomocników itd. Zbieranie podpisów pod listami kandydatów do Sejmu odbywało się w sposób zorganizowany w lokalach partyjnych”⁹¹. Władze bezpieczeństwa zdobyły informacje o „tajnym aparacie wyborczym PSL” w następujących powiatach Pomorza Zachodniego: Koszalin⁹², Nowogard⁹³, Drawsko⁹⁴, Słupsk⁹⁵. W powiecie Nowogard komisarzem tajnego Aparatu Wyborczego PSL był członek PSL, Adam Telega, działacz „Wici”⁹⁶, który często wyjeżdżał do Warszawy i do

⁸⁸ Ibidem, s. 242.

⁸⁹ ADUOP w Szczecinie, sygn. 118/IV, t. 1, s. 205, Sprawozdanie z akcji wyborczej w województwie szczecińskim przesłane przez szefa WUBP w Szczecinie do dyrektora V Departamentu MBP w Warszawie 3 II 1947 r.

⁹⁰ S. Łach, *PSL w latach 1945-1947...*, s. 242-243.

⁹¹ A. Paczkowski, *Stanisław Mikołajczyk, czyli kłęska realisty. Zarys biografii politycznej*, Warszawa 1991, s. 209.

⁹² AAN, KC PPR (1944 -1948), sygn. 295/IX-309, s. 214, Ocena sytuacji dokonana przez KW PPR w Szczecinie za listopad 1946 r.

⁹³ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945-1948), sygn. 429, b.s., Sprawozdanie KP PPR w Koszalinie za listopad 1946 r.

⁹⁴ Ibidem, sygn. 434, s. 4. Sprawozdanie KW PPR w Szczecinie pt.: Sztab Kampanii Wyborczej Województwa Szczecińskiego z 13 I 1947 r.”

⁹⁵ ADUOP w Szczecinie, sygn. 333/IV, t. XII, s. 98. Sprawozdanie PUBP w Drawsku pt.: Tajny aparat wyborczy PSL. Wymieniono 11 osób wchodzących w skład tego aparatu: 1) Rożański Mieczysław, 2) Gdajewski Piotr, 3) Studniarczyk Aleksander, 4) Sujkowski Jan, 5) Maciejczyk Ryszard, 6) Styczyński Tadeusz, 7) Piekarcz Stanisław, 8) Kurs Marian, 9) Nowak Ludwik, 10) Lisowski Antoni, 11) Winiarski Czesław.

⁹⁶ ADUOP w Szczecinie, sygn. 13/IV, s. 26-27. Raport dekadowy PUBP w Słupsku za okres od 7 XII 1946 r. - 17 XII 1946 r., przesłany do szefa WUBP w Szczecinie.

Szczecina⁹⁷ i tym zwrócił na siebie uwagę PUBP w Nowogardzie⁹⁸. W powiecie Słupsk informator „Orzeł” donosił: „W Małym Gardnie u członka PSL Ogorczaka zbierają się członkowie tajnego Aparatu PSL. Dano wskazówki podstawić sprawdzonego informatora, by stwierdził, kto zbiera się na tych zebraniach oraz jakie pytania są omawiane”⁹⁹.

PSL zbierało pieniądze na akcję wyborczą. W Nowogardzie 13 grudnia 1946 r. w gmachu Starostwa Irena Michałowicz przeprowadziła oficjalną zbiórkę funduszy na akcję przedwyborczą Stronnictwa. Zebrane pieniądze (1 100 zł) przekazała Albertowi Kryckiemu, byłemu członkowi Zarządu Powiatowego PSL w Nowogardzie, który wysłał je przekazem pocztowym do NKW PSL w Warszawie¹⁰⁰.

Mimo różnych przeszkód PSL wystawiło na Pomorzu Zachodnim własne listy kandydatów na posłów do Sejmu Ustawodawczego. Z trzech okręgów kandydowały 32 osoby, przeważnie miejscowi działacze¹⁰¹. Tylko w dwóch przypadkach kandydaci pochodzili spoza terenu Pomorza Zachodniego. Byli to: Stanisław Mikołajczyk kandydujący w okręgu nr 30 (Szczecin)¹⁰², Władysław Kiernik z okręgu nr 29 (Łobez)¹⁰³.

Z okręgu nr 28 (Szczecinek) kandydowali: 1) Waclaw Rozenhal (Złotów), 2) Edward Szczur (Słupsk), 3) Feliks Węsierski (Bytów), 4) Franciszek Różycki (Sławno), 5) Teofil Chojnacki (Złotów), 6) Władysław Kubicki (Człuchów), 7) Władysław Krogulek (Złotów), 8) Jan Biliński (Bytów), 9) Stanisław Guz (Złotów), 10) Władysław Kijowski (Słupsk)¹⁰⁴.

Z okręgu nr 30 (Szczecin) kandydowali: 1) Stanisław Mikołajczyk (Warszawa), 2) Jan Cybiński (Szczecin), 3) Edward Błaszczak (Szczecin), 4) Piotr Reszka (Nowogard), 5) Andrzej Warząszka (Pyrzyce), 6) Józef Jagusiak (Myślibórz), 7) Jan Słomiński (Szczecin), 8) Jan Zaremba, 9) Zygmunt Osiecki (Kamień), 10) Mieczysław Głowania (Szczecin)¹⁰⁵.

Z okręgu nr 29 (Łobez) kandydowali: 1) dr Władysław Kiernik (Warszawa), 2) Jan Cybiński (Szczecin), 3) Mieczysław Głowania (Szczecin), 4) Stanisław Królak (Wałcz), 5) Tadeusz Janowski (Drawsko), 6) Stanisław Murawski (Białogard), 7) Michał Grodlicki (Starogard), 8) Wincenty Rączka (Gryfice), 9) Grzegorz Winniczuk, 10) Józef Albański (Białogard), 11) Piotr Lus (Wałcz), 12) Tadeusz Gardiasz¹⁰⁶.

⁹⁷ Ibidem, sygn. 383/IV, t. 2, s. 3. Raport PUBP w Nowogardzie z przeprowadzonej inspekcji po linii wyborów przesłany do szefa WUBP w Szczecinie z 6 I 1947 r.

⁹⁸ Ibidem, s. 170. Raport okresowy Referatu V PUBP w Nowogardzie do naczelnika Wydziału V WUBP w Szczecinie z 11 XII 1946 r.

⁹⁹ Ibidem, sygn. 13/IV, s. 26-27. Raport dekadowy PUBP w Słupsku za okres od 7 XII 1946 r. - 17 XII 1946 r. przesłany do szefa WUBP w Szczecinie.

¹⁰⁰ Ibidem, sygn. 383/IV, t. 2, s. 184. Raport okresowy Referatu V PUBP w Nowogardzie do naczelnika Wydziału V WUBP w Szczecinie z 27 XII 1946 r.

¹⁰¹ „Chłopski Sztandar” R. III, nr 2, 12 I 1947 r., s. 8.

¹⁰² AZHRL w Warszawie, PSL (1945-1949), sygn. 139, s. 62. Wybory do Sejmu Ustawodawczego, kandydaci na posłów z PSL, wykazy okręgów wyborczych (1946-1947).

¹⁰³ Ibidem, sygn. 112a, s. 2. Działalność ZW PSL w Szczecinie (woj. szczecińskie). Wybory do Sejmu Ustawodawczego; wykazy imienne kandydatów na posłów.

¹⁰⁴ Ibidem, PSL (1945-1949), sygn. 112a, s. 1. Działalność ZW PSL w Szczecinie (woj. szczecińskie). Wybory do Sejmu Ustawodawczego; wykazy imienne kandydatów na posłów.

¹⁰⁵ Ibidem, PSL (1945-1949), sygn. 139, s. 62. Wybory do Sejmu Ustawodawczego, kandydaci na posłów z PSL, wykazy okręgów wyborczych (1946-1947).

¹⁰⁶ Ibidem, sygn. 112a, s. 2. Działalność ZW PSL w Szczecinie (woj. szczecińskie), Wybory do Sejmu Ustawodawczego; wykazy imienne kandydatów na posłów.

Wśród zgłoszonych kandydatów z ramienia PSL pod względem zawodowym można wyróżnić następujące grupy: rolnicy — 18, pracownicy społeczni — 5, pracownicy umysłowi — 4, adwokat — 1, elektryk — 1, aptekarz — 1, piekarz — 1, nauczyciel — 1¹⁰⁷.

Na kandydatów PSL wywierano różnego rodzaju presję, niektórzy z nich wycofali się. Bronisław Thomas, zamierzający kandydować z Okręgu nr 30 (Szczecin) wycofał się na skutek „rozmowy” z Leonardem Borkowiczem¹⁰⁸. Kandydat na posła z PSL z Okręgu Nr 30 (Szczecin) Piotr Reszka po kilku rozmowach, które przeprowadzili przedstawiciele partii zablokowanych, starosta powiatowy, przedstawiciel WP, wycofał stanowczo swoją kandydaturę¹⁰⁹. Także w Okręgu nr 29 (Łobez) kandydat na posła z listy PSL Tadeusz Gardiasz zrezygnował z kandydatury, zgłaszając akces do PPS, złożył odpowiednie oświadczenie i przemawiał na wiecu¹¹⁰.

Zazwyczaj w okresie przedwyborczym władze polityczne wstrzymują stosowanie represji, aby wybory mogły się odbyć w warunkach zupełnej swobody i poszanowania przekonań każdego obywatela. Ale w Polsce komuniści zastosowali wręcz odwrotną metodę. PSL zostało poddane ofensywie propagandy komunistów i napaściom bojówek peperowskich, które zrywały afisze wyborcze Stronnictwa. Działalność antypeeselską kontynuowały nadal urzędy bezpieczeństwa publicznego i milicja. Dokonywano aresztowań pod zarzutem prowadzenia działalności antypaństwowej¹¹¹.

W województwie szczecińskim w dniu wyborów przebywały w aresztach prewencyjnych 643 osoby, przeprowadzono 517 rewizji¹¹². W grudniu 1946 r. aresztowano 2 kandydatów PSL na posłów z Okręgu nr 29 (Łobez): Mieczysława Głowanię i Tadeusza Jankowskiego¹¹³.

Świadek tamtych wydarzeń, redaktor „Chłopskiego Sztandaru”, Aleksander Bogusławski, pisał: „Zdziczenie i okrucieństwo w walce politycznej doszło do rozmiarów niebywałych. Prowadzi to do nierówności między Polakami, do szkodliwego rozdzielenia, do niszczenia naszejsiły, naszejpowagi u innych narodów”¹¹⁴.

Zgodnie z ordynacją wyborczą wybory do Sejmu Ustawodawczego odbyły się 19 stycznia 1947 r. Partie bloku dołożyły wiele wysiłku, by zapewnić możliwie dużą frekwencję. W sumie do wyborów w 52 okręgach wyborczych przystąpiło 1521 kandydatów na posłów, z których 418 stanowili kandydaci PSL. Część z nich została aresztowana, skreślona lub zmuszona do wycofania się z walki wyborczej, stąd też liczba ich się zmniejszyła¹¹⁵.

Na Pomorzu Zachodnim w niektórych obwodach już w kilkanaście minut po otwarciu lokali wyborczych utworzyły się kolejki wyborców¹¹⁶. Chłopi jechali do głosowania wozami

¹⁰⁷ „Chłopski Sztandar” R. III, nr 2, 121 1947 r., s. 8.

¹⁰⁸ AP w Szczecinie, Relacje i wspomnienia, sygn. 37, s. 2-3, M. Janusz, Rozmowa z Leonardem Borkowiczem, pierwszym wojewodą szczecińskim, 20 III 1986 r. w Warszawie.

¹⁰⁹ AAN, MJIIP, sygn. 464, s. 60, Raport Obwodowego Oddziału Informacji i Propagandy w Nowogardzie za okres 11 — 101 1947 r.

¹¹⁰ AP w Szczecinie, WKPPS w Szczecinie (1945-1948), sygn. 75, s. 13, Telefonogram WK PPS w Szczecinie z 19 I 1947 r., godz. 20²⁰.

¹¹¹ R. Buczek, *Na przełomie dziejów...*, s. 259-330.

¹¹² ADUOP w Szczecinie, sygn. 118/IV, t. 1, s. 205, Sprawozdanie z akcji wyborczej woj. szczecińskim WUBP w Szczecinie do dyrektora V Departamentu MBP w Warszawie z 3 II 1947 r.

¹¹³ AZHRL w Warszawie, PSL (1945-1949), sygn. 170, s. 4, Represje władz bezpieczeństwa w stosunku do PSL; protokoły, interpelacje poselskie, notatki informacyjne, korespondencja (1945-1946).

¹¹⁴ J. Lityński, *PSL. Model oporu*, Warszawa 1988, s. 49.

¹¹⁵ R. Turkowski, *PSL w obronie demokracji...*, s. 224.

¹¹⁶ AAN, KC PPR (1944-1948), sygn. 295/IX-424, s. 184, Telefonogram Okręgowej Komisji Wyborczej w Szczecinie z 19 I 1947 r.

i samochodami ze śpiewem i sztandarami, niektórzy w strojach ludowych¹¹⁷. Widać było transparenty z różnymi hasłami, m.in.: „PSL-cy głosują jawnie na Blok Demokratyczny”, „Jeśli nie chcesz wojny, głosujna nr 3, a będziesz spokojny”¹¹⁸.

Komisje obwodowe miały przydzielone środki lokomocji do przewożenia głosujących¹¹⁹. Dlatego bardzo dziwi zapis o przebiegu wyborów do Sejmu w Szczecinie: „Spotkałem inwalidę bez nogi i ręki, który o kulach przeszedł około 2 km do lokalu wyborczego”¹²⁰.

Przewodniczący obwodowych komisji wyborczych w województwie szczecińskim w telefonogramach do Wojewódzkiego Biura ds. Wyborczych w Szczecinie podkreślali, iż nastroj w dniu wyborów był bardzo dobry i poważny, stan bezpieczeństwa dobry¹²¹, nie zanotowano żadnych wystąpień ze strony podziemia¹²². Ochrona komisji wyborczych na terenie całego województwa spełniała swe zadania zadowalająco¹²³.

Nie wszystkie komisje wyborcze pracowały sprawnie. W powiecie starogrodzkim zanotowano „trudności techniczne”, jakie miały komisje przy obsłudze wszystkich głosujących¹²⁴. W Szczecinie zdarzało się, że niektórzy wyborcy czekali na głosowanie przez długie godziny¹²⁵. Najslabiejw tym mieście pracowały komisje obwodowe nr: 24, 4, 28, 30, 26¹²⁶.

Obserwowano zachowanie księży w dniu wyborów. Szef WUBP w Szczecinie pisał w swoim sprawozdaniu: „W powiecie Sławno czterech księży oddało oficjalnie głos za Blokiem Demokratycznym. W powiecie Nowogard dwóch księży oddało manifestacyjnie głosy za Blokiem. W powiecie Bytów kilku księży również głosowało jawnie za Blokiem. W powiecie Gryfino ksiądz wraz z podległym mu personelem przybyli do Komisji Obwodowej, gdzie oficjalnie oddali głosy na listę Bloku. (...) Ogólnie na terenie naszego województwa około 60% kleru oddało głosy za Blokiem”¹²⁷.

Niektórzy wyborcy przychodzili grupowo, zorganizowani w zakładach pracy¹²⁸, w związkach zawodowych, i partiami politycznymi (np. w powiecie Bytów)¹²⁹. Głosowali oni manife-

¹¹⁷ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945-1948), sygn. 435, s. 85, Sprawozdanie KW PPR w Szczecinie z przebiegu wyborów do Sejmu w powiecie Człuchów.

¹¹⁸ AAN, MJiP (1945-1947), sygn. 113, s. 42, Zestawienie meldunków z 19 I 1947 r., godz. 23⁰⁰, Wydział Informacyjny.

¹¹⁹ AP w Szczecinie, UWS, Wydz. Społ.-Polit. (1945-1950), sygn. 95, s. 37, Telefonogram starosty powiatowego łobeskiego z 19 I 1947 r., godz. 7³⁰.

¹²⁰ Ibidem, sygn. 101, s. 15, Sprawozdanie z przebiegu wyborów w mieście Szczecinie 19 I 1947 r.

¹²¹ AP w Szczecinie, UWS, Wydz. Społ.-Polit. (1945-1950), sygn. 1025, s. 145, Telefonogram przewodniczącego Obw. Kom. Wyb. do Wojewódzkiego Biura ds. Wyborczych w Szczecinie z 19 I 1947 r., godz. 10⁵⁰.

¹²² ADUOP w Szczecinie, sygn. 118/IV, 1.1, s. 40, Sprawozdanie z akcji wyborczejw województwie szczecińskim przesłane przez szefa WUBP w Szczecinie do dyrektora V Departamentu MBP w Warszawie z 3 II 1947 r.

¹²³ Ibidem, s. 40.

¹²⁴ AP w Szczecinie, UWS, Wydz. Społ.-Polit. (1945-1950), sygn. 100, s. 52, Telefonogram starosty powiatowego stargardzkiego do Urzędu Wojewódzkiego szczecińskiego Biura ds. Wyborczych z 19 I 1947 r., godz. 16²⁵.

¹²⁵ Ibidem, sygn. 101, s. 15, Sprawozdanie z przebiegu wyborów w 19 I 1947 r. w Szczecinie.

¹²⁶ Ibidem,, s. 160.

¹²⁷ ADUOP w Szczecinie, sygn. 118/IV, 1.1, s. 39-40, Sprawozdanie z akcji wyborczejw woj. szczecińskim przesłane przez szefa WUBP w Szczecinie do dyrektora V Departamentu MBP w Warszawie z 3 II 1947 r.

¹²⁸ AAN, KC PPR (1944-1948), sygn. 295/IX-424, s. 184, Telefonogram Okr. Kom. Wyborczejw Szczecinie z 19 I 1947 r.

¹²⁹ AAN, MJiP, sygn. 450, s. 6, Sprawozdanie kierownika Oddz. Inf. i Prop. w Bytowie za styczeń 1947 r.

stacyjnie, jawnie na Blok Demokratyczny. Przykładowo w powiecie człuchowskim „wszystkie instytucje społeczne, przedsiębiorstwa i gromady głosowały zbiorowo”¹³⁰.

PSL nie miało możliwości kontroli wyborów, gdyż nie było reprezentowane w okręgowych i obwodowych komisjach wyborczych. Jedynymi przedstawicielami Stronnictwa byli mężowie zaufania¹³¹. Szef WUBP w Szczecinie tak oceniał sytuację: „Według nowych danych PSL nie miało możliwości zebrania wiadomości o przebiegu wyborów, prócz komisji, gdzie miało ono swoich mężów zaufania. W załącznikach do protokołów mężowie zaufania PSL przyznawali, że nie było żadnych nadużyć. Podkreślali tylko fakt jawności”¹³². W Szczecinie w 19. obwodzie zanotowano udział męża zaufania PSL w komisji wyborczej, który: „miesza się w czynności komisji”¹³³.

Dziennikarze zagraniczni, przede wszystkim amerykańscy, odwiedzali lokale obwodowych komisji wyborczych i robili zdjęcia z przebiegu głosowania. W powiecie Nowogard dziennikarze amerykańscy przybyli do gminy Zalesie, skąd kandydował przedstawiciel PSL¹³⁴. Korespondenci zagraniczni odwiedzili także 3 obwody Szczecina. „W obwodach po zorientowaniu się co do składu komisji pod względem przynależności partyjnej przywitani się demonstracyjnie z mężem zaufania PSL i wszczęli z nim pogawędkę w języku niemieckim”¹³⁵.

Szef WUBP w Szczecinie scharakteryzował postawę PSL w dniu wyborów w następujący sposób: „PSL nie rozwijało żadnej propagandy ani kolportażu”¹³⁶. Także poszczególne obwodowe komisje wyborcze nazywały aktywność Stronnictwa jako: „bardzo słabą”¹³⁷ bądź „żadną”¹³⁸. Nie jest to całkowicie zgodne z prawdą, zanotowano bowiem przypadki działalności PSL w dniu wyborów do Sejmu Ustawodawczego. Przykładowo w powiecie Bytów w odległości 100 m od lokali wyborczych w gminach i w mieście były punkty, w których rozdawano materiał propagandowy i kartki z „trójką”¹³⁹. W Szczecinie materiał propagandowy PSL był przekazywany z ręki do ręki¹⁴⁰, a w obwodach nr 28 i 29 miały miejsce próby rozdawania „czwórek” w lokalu wyborczym¹⁴¹. W powiecie Miastko w dniu głosowania rozlepiono dwa afisze PSL-u i rano porozrzucano kartki „1”, dalszy ich napływ jedynek udaremniono, doko-

¹³⁰ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945-1948), sygn. 435, s. 85, Sprawozdanie KW PPR w Szczecinie z wyborów do Sejmu z 19 11 1947 r. w powiecie Człuchów.

¹³¹ R. Turkowski, *PSL w obronie demokracji...*, s. 224.

¹³² ADUOP w Szczecinie, sygn. 118/IV, tom 1, s. 206, Sprawozdanie z akcji wyborczej województwie szczecińskim przesłane przez szefa WUBP w Szczecinie do dyrektora V Departamentu MBP w Warszawie z 3 II 1947 r.

¹³³ AP w Szczecinie, UWS. Wydz. Społ.-Polit. (1945-1950), sygn. 101, s. 164, Telefonogram naczelnika Wydziału I instancji Saphiera miasta Szczecina z 19 1 1947 r., godz. 17⁵⁰.

¹³⁴ AAN, MJiP, sygn. 113, s. 39, Zestawienie meldunków z 19 1 1947 r. godz. 22⁰⁰, Wydział Informacyjny.

¹³⁵ AP w Szczecinie, UWS. Wydz. Społ.-Polit. (1945-1950), sygn. 101, s. 160, Sprawozdanie z przebiegu wyborów w mieście Szczecinie 19 1 1947 r.

¹³⁶ ADUOP w Szczecinie, sygn. 118/IV, 1.1, s. 206. Sprawozdanie z akcji wyborczej woj. szczecińskim przesłane przez szefa WUBP w Szczecinie do dyrektora V Departamentu MBP w Warszawie z 3 II 1947 r.

¹³⁷ AP w Szczecinie, UWS. Wydz. Społ.-Polit. (1945-1950), sygn. 106, s. 354, Telefonogram starosty powiatowego człuchowskiego z 19 1 1947 r., godz. 21⁴⁵.

¹³⁸ Ibidem, sygn. 1028, s. 35, Telefonogram starostwa powiatowego gryfickiego z 19 1 1947 r., godz. 19³⁰.

¹³⁹ AP w Szczecinie, UWS. Wydz. Społ.-Polit. (1945-1950), sygn. 101, s. 15, Sprawozdanie z przebiegu wyborów w Bytowie 19 1 1947 r.

¹⁴⁰ Ibidem.

¹⁴¹ Ibidem, sygn. 444, s. 275. Wyborcza ankieta sprawozdawcza partyjnej Trójki Obwodowej nr Obw. 28-Szczecin.

nując rewizji w pociągu rannym, który przyjeżdżał ze Słupska, gdzie ORMO i WP skonfiskowało 1000 kart nr 1¹⁴². W powiecie Pyrzyce były wypadki, że w dniu głosowania pojawiły się „czwórki” u ludzi i jak się okazało, otrzymano je z powiatu myśliborskiego i starogrodzkiego¹⁴³.

Mimo wszelkich szykan, terroru i przemocy duża część społeczeństwa Pomorza Zachodniego oddała głos na PSL. Przykładowo w Szczecinie notowano wśród studentów przypadki jawnego głosowania na PSL¹⁴⁴. W powiecie Białogród przeciętnie 30% kolejarzy głosowało na Stronnictwo¹⁴⁵. W powiecie Szczecin zanotowano przypadki demonstracyjnego żądania „czwórek” w lokalach wyborczych¹⁴⁶. Również w obwodzie Pyrzyce wyborcy żądali od członków komisji „czwórki”, mówiąc przy tym: „my chcemy głosować na PSL i na Mikołajczyka, a gdy nie otrzymali „czwórek”, to wtedy wyciągali z kieszeni i wrzucali do urn”¹⁴⁷. W powiecie Dębno pojawił się w lokalu wyborczym student Uniwersytetu Warszawskiego i zwrócił się do przewodniczącego komisji wyborczej, że głosowanie odbywa się nieprawidłowo, gdyż są rozdawane tylko numerki „trójki”, a „czwórek” wcale się nie rozdaje. Protestując, oświadczył, że wybory są nieważne¹⁴⁸.

Komisje wyborcze w poszczególnych obwodach obserwowały głosujących i szczególną uwagę zwracały na osoby, które z pewnym wahaniem i niepewnością podchodziły do komisji. Jak stwierdzano, osoby te zazwyczaj miały przygotowane „czwórki”, które zamierzały w niezauważalny sposób włożyć do kopert. Taki przypadek miał miejsce w jednym z obwodów w powiecie Nowogard, gdzie do komisji przyszła stara kobieta, która miała „czwórkę” napisaną odręcznie. Zwrócono jej uwagę, że takie numery są nieważne, a kobieta ta oświadczyła, że o tym nic nie wie, ponieważ otrzymała ją od sołtysa gromady¹⁴⁹.

W powiecie Szczecin większość zwolenników PSL kryła się z faktem głosowania na listę nr 4 i starała się wsunąć kartkę z „czwórką” niepostrzeżenie do koperty. Często używanym trickiem było demonstracyjne okazywanie „trójki” na wierzchu, celem odwrócenia uwagi i niezwłoczne włożenie „czwórki” ukrytej w dłoń lub w rękawie¹⁵⁰.

Komisje wyborcze tak zorganizowały pracę, że zebrały dokładny materiał osób głosujących na PSL. Tak uczyniono m.in. w Szczecinie¹⁵¹ i w powiecie Dębno¹⁵². Szef PUBP w Dębnie zanotował: „Najbardziej wrogi element znajduje się wśród kupiectwa. Na terenie miasta Dębna

¹⁴² AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945-1948), sygn. 216, s. 2, Sprawozdanie KP PPR w Miastku z 26 II 1947 r.

¹⁴³ Ibidem, UWS. Wydz. Społ.-Polit. (1945-1950), sygn. 49, s. 2, Sprawozdanie sytuacyjne Starostwa Powiatowego w Pyrzycach — wyniki wyborów do Sejmu.

¹⁴⁴ AAN, MJIIP, sygn. 113, s. 39, Zestawienie meldunków z 19 II 1947 r. godz. 22⁰⁰, Wydział Informacyjny.

¹⁴⁵ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945-1948), sygn. 44, s. 7, Sprawozdanie ogólne KP PPR w Białogardzie z 31 I 1947 r.

¹⁴⁶ Ibidem, UWS. Wydz. Społ.-Polit. (1945-1950), sygn. 108, s. 61, Sprawozdanie z przebiegu wyborów 19 I 1947 r. w Szczecinie.

¹⁴⁷ Ibidem, sygn. 49, s. 2. Sprawozdanie sytuacyjne Starostwa Powiatowego w Pyrzycach — wyniki wyborów do Sejmu.

¹⁴⁸ AAN, MJIIP (1945-1947), sygn. 123, s. 146. Raport z przygotowań i działalności przed dniem i w dniu wyborów Obw. Urz. Inf. i Prop. w Dębnie z 21 I 1947 r.

¹⁴⁹ ADUOP w Szczecinie, sygn. 392/IV, t. III, s. 22-23. Sprawozdanie z przebiegu wyborów w powiecie Nowogard przesłane przez PUBP w Nowogardzie do szefa WUBP w Szczecinie.

¹⁵⁰ AP w Szczecinie, UWS. Wydz. Społ.-Polit. (1945-1950), sygn. 108, s. 61, Sprawozdanie z przebiegu wyborów 19 I 1947 r. w Szczecinie.

¹⁵¹ Ibidem, sygn. 101, s. 159-160.

¹⁵² ADUOP w Szczecinie, sygn. 290/IV, t. 3, s. 11-12. Raport dekadowy szefa PUBP w Dębnie za okres 101 1947 r.-201 1947 r.

tacy panowie, jak: Gajewski, Morkowski i Gogacz, którym za dobrze się powodziło, głosowali jawnie na „czwórkę”. Tym panom postaramy się ich składy całkiem pozamykać, by wśród obywateli nie prowadzili ich wywrotowej propagandy. Co do wrogiego elementu zostały zastosowane areszty prewencyjne, gdzie w naszym areszcie zostało zatrzymanych 15 osób, co do których mieliśmy materiały w związku z ich antypaństwowym nastawieniem”¹⁵³.

Według posiadanych informacji, w województwie szczecińskim na PSL głosowali: pracownicy przemysłu drzewnego wraz z kierownictwem, wyżsi urzędnicy kolejowi i pocztowi, tramwajarze, kupiectwo¹⁵⁴. Natomiast na blok demokratyczny według władz bezpieczeństwa głosało chłopstwo oraz robotnicy¹⁵⁵.

W dniu wyborów do Sejmu Ustawodawczego intensywnie pracowali agenci UB. Agent „Sam” donosił, iż urzędniczka Zakładów Zjednoczenia Energetycznego w Barwicach (powiat Dębno) Janina Abulin mówiła w biurze, że wybory w Polsce są unieważnione przez Anglię, bo były przeprowadzone przymusowo i pod terrorem¹⁵⁶. Szef PUBP w Dębnie zapewnił WUBP w Szczecinie o „otoczeniu opieki nad tą panią”¹⁵⁷. Agent „Kaminowski” donosił, że ob. Jaworski, właściciel restauracji „Zajazd” (powiat Dębno) wypowiedział się, że wybory są unieważnione, dlatego że były jawne, i odbędą się powtórnie za trzy miesiące, w których na pewno Mikołajczyk będzie miał większość¹⁵⁸. PUBP w Dębnie pisał: „My ze swej strony postaramy się o wyjazd dla tego pana z pasa granicznego, a „Zajazd” przeznaczymy dla inwalidów wojennych”¹⁵⁹. Inne wypowiedzi mieszkańców Pomorza Zachodniego o wyborach do Sejmu: „Nie ma tej Polski, jaką chcemy i o jaką walczyliśmy. W wyborach 1/2 ludzi nie brała udziału albo głosowali jak musieli. Wynik był do przewidzenia”¹⁶⁰. „Blok zwyciężył, ale jeśli chodzi o metody, jakimi się posługiwał, to niezgodne one były z konstytucją i zasadami demokracji”¹⁶¹. „We wszystkich biurach powiedziano, że głosowanie ma być jawne i wszyscy muszą głosować na listę nr 3, a jeżeli ktoś będzie głosował na inny numer, to będzie w przyszłości ponosił różnego rodzaju konsekwencje”¹⁶². „Było to jawne głosowanie w asyście «aniola stróża z UB», musiał człowiek zadawać gwałt wszystkim dobrym czynom”¹⁶³.

Według oficjalnego Komunikatu Państwowej Komisji Wyborczej z 3 lutego 1947 r. w wyborach do Sejmu Ustawodawczego 19 stycznia 1947 r. na 12 701 058 osób uprawnionych do głosowania wzięło udział 11 244 873, tj. 89,9%. Z liczby tej na listę Bloku oddano 9 003 682 głosy, tj. 80,1%, na PSL 1 154 947 (10,3%), na SP 530 979 (4,7%), na PSL „Nowe Wyzwolenie” 397 754 (3,5%), na inne ugrupowania zaś 157 611 głosów, tj. 1,4%¹⁶⁴.

¹⁵³ Ibidem.

¹⁵⁴ AP w Szczecinie, UWS. Wydż. Społ.-Polit. (1945-1950), sygn. 108, s. 61, Sprawozdanie z przebiegu wyborów 19 I 1947 r. w Szczecinie.

¹⁵⁵ ADUOP w Szczecinie, sygn. 290/IV, t. 3, s. 17. Raport dekadowy szefa PUBP w Dębnie za okres 20 I 1947 r.-30 I 1947 r. do szefa WUBP w Szczecinie.

¹⁵⁶ Ibidem, s. 18.

¹⁵⁷ Ibidem.

¹⁵⁸ Ibidem.

¹⁵⁹ Ibidem.

¹⁶⁰ Ibidem, sygn. 118/IV, t. 1, s. 42, Sprawozdanie z akcji wyborczej woj. szczecińskiego przesłane przez szefa WUBP w Szczecinie do dyrektora V Departamentu MBP w Warszawie z 3 II 1947 r.

¹⁶¹ Ibidem.

¹⁶² Ibidem.

¹⁶³ Ibidem.

¹⁶⁴ A. Czubiński, *Dzieje najnowsze Polski 1944-1989*, Poznań 1992, s. 143.

Dane uzyskane przez PSL z 77 obwodów głosowania z terenu całej Polski przeczą oficjalnym wynikiem i potwierdzają relację S. Wójcika, że wyniki z przeszło 100 obwodów wyborczych, w których do końca czynności komisji utrzymywali się mężowie zaufania PSL, wskazują, iż na PSL oddano 63% głosów¹⁶⁵, na Blok Demokratyczny 28%, a 9% wyborców w ogóle nie brało udziału w głosowaniu¹⁶⁶.

S. Wójcik stwierdził też, że sieć PSL uzyskała dalsze dane z 1 200 obwodów, z których wynikało, że PSL uzyskało 68% głosów, a Blok 22%¹⁶⁷.

Oficjalne dane o wyborach do Sejmu Ustawodawczego na Pomorzu Zachodnim były bardziej korzystne dla bloku w porównaniu z wynikami ogólnokrajowymi. Istnieją pewne różnice wyników wyborów do Sejmu między tymi, które podaje wojewoda szczeciński, a podawanymi przez KW PPR w Szczecinie. Otóż, według wojewody szczecińskiego, w wyborach wzięły udział 382 404 osoby na 408 258 uprawnionych (93,28%)¹⁶⁸. Natomiast KW PPR w Szczecinie — że na 404 138 uprawnionych głosowało 368 313 osób (91,14%)¹⁶⁹. Najwyższą frekwencję uzyskał Okręg nr 30 (Szczecin), w którym stawilo się do urn 19 stycznia 1947 r. 95,6% uprawnionych¹⁷⁰.

Powiaty o najwyższej frekwencji wyborczej to: Starogród (100%)¹⁷¹, Człuchów (97%)¹⁷², Kamień (97%)¹⁷³, Gryfino (96%)¹⁷⁴, Myślibórz (96%)¹⁷⁵ oraz miasto Szczecin (99%)¹⁷⁶. Najniższą frekwencję osiągnęły powiaty: Drawsko (87%)¹⁷⁷, Łobez (90%)¹⁷⁸ i Miastko (91%)¹⁷⁹.

Według wojewody szczecińskiego, na Blok Stronnictw Demokratycznych głosowało na Pomorzu Zachodnim 365 011 osób (95,84%), a na PSL 15 859 (4,16%)¹⁸⁰. KW PPR w Szczecinie podaje, iż na PSL oddało głosy 15 148 osób (4,12%), a na Blok 352 117 (95,33%)¹⁸¹.

¹⁶⁵ S. Wójcik, *Sfalszowane wybory*, Warszawa 1984, s. 16.

¹⁶⁶ R. Turkowski, *PSL w obronie demokracji...*, s. 230.

¹⁶⁷ S. Wójcik, *Sfalszowane wybory*, s. 16.

¹⁶⁸ AAN, MZO (1945-1949), sygn. 207, s. 6, Sprawozdanie sytuacyjne wojewody szczecińskiego za styczeń 1947 r.

¹⁶⁹ Ibidem, KC PPR (1944-1948), sygn. 295/IX-310, s. 78, Sprawozdanie opisowe KW PPR w Szczecinie za styczeń 1947 r.

¹⁷⁰ Ibidem, MZO (1945-1949), sygn. 207, s. 6, Sprawozdanie sytuacyjne wojewody szczecińskiego za styczeń 1947 r.

¹⁷¹ AP w Szczecinie, UWS. Wydz. Społ.-Polit. (1945-1950), sygn. 100, s. 54, Telefonogram starosty powiatowego stargardzkiego z 19 1 1947 r., godz. 19²⁵.

¹⁷² Ibidem, s. 106, s. 354, Telefonogram starosty powiatowego człuchowskiego z 19 1 1947 r., godz. 21⁴⁵.

¹⁷³ Ibidem, sygn. 1029, s. 63, Telefonogram starosty powiatowego kamińskiego z 19 1 1947 r., godz. 19⁰⁵.

¹⁷⁴ Ibidem, sygn. 1028, s. 35, Telefonogram starosty powiatowego w Gryfinie z 19 1 1947 r., godz. 19³⁰.

¹⁷⁵ Ibidem, KW PPR w Szczecinie (1945-1948), sygn. 442, s. 30. Wyniki wyborów do Sejmu w powiecie Myślibórz.

¹⁷⁶ Ibidem, UWS. Wydz. Społ.-Polit. (1945-1950), sygn. 101, s. 182, Telefonogram starosty powiatowego szczecińskiego do Wojewódzkiego Biura ds. Wyborów w Szczecinie z 20 1 1947 r.

¹⁷⁷ Ibidem, sygn. 106, s. 363, Telefonogram starosty powiatowego w Drawsku do Woj. Biura ds. Wyb. w Szczecinie z 19 1 1947 r., godz. 22⁴⁵.

¹⁷⁸ Ibidem, sygn. 95, s. 42, Telefonogram starosty powiatowego łobeskiego do Wojew. Biura ds. Wyb. w Szczecinie z 19 1 1947 r., godz. 20¹⁰.

¹⁷⁹ AP w Szczecinie, Biuro Prezydialne WRN w Szczecinie (1945-1950), sygn. 387, s. 15, Sprawozdanie z działalności PRN powiatu Miastko za styczeń 1947 r.

¹⁸⁰ AAN, MZO (1945-1949), sygn. 207, s. 6, Sprawozdanie sytuacyjne wojewody szczecińskiego za styczeń 1947 r.

¹⁸¹ AAN, KC PPR (1944-1948), sygn. 295/IX-310, s. 78, Sprawozdanie opisowe KW PPR w Szczecinie za styczeń 1947 r.

Tabela 8. Wyniki wyborów do Sejmu Ustawodawczego na obszarze województwa szczecińskiego według danych wojewody szczecińskiego

Nr okręgu -nazwa	Liczba upraw- nionych	Stawiło się do urn		Złożono głosów ważnych	W tym na		+	
			%		Blok Stronnictw Demokratycznych	% PSL		
28 Szczecinek	106896	98909	92,53	98899	93424	94,46	5475	5,54
29 Łobez	166033	154041	92,78	153205	145401	94,91	7804	5,09
30 Szczecin	135329	129454	95,66	128766	126186	97,99	2580	2,01
Razem	408258	382404	93,25	380870	365011	95,84	15869	4,16

ródło: AAN, MZO (1945-1949), sygn. 207, s. 6. Sprawozdanie sytuacyjne wojewody szczecińskiego za styczeń 1947 r.

Największa liczba głosów na listę peeselowską przypadła w następujących powiatach Pomorza Zachodniego: Złotów 1362 (10,28%), Szczecin 4 889 (7,30%), Bytów 473 (6,76%), Słupsk 1 779 (6,75%), Pyrzyce 488 (4,99%), Miastko 261 (4,29%), Nowogard 573 (4,24%)¹⁸². Najniższy procent głosujących na PSL uzyskały powiaty: Wolin (0,13%), Kamień (0,38%), Gryfice (0,49%)¹⁸³.

KW PPR w Szczecinie wymienił główne przyczyny zwycięstwa Bloku w wyborach do Sejmu Ustawodawczego 19 stycznia 1947 r. Podał następujące: „1) duża aktywność naszej partii w akcji przedwyborczej, 2) wciągnięcie do akcji przedwyborczej dołowych organizacji bloku, 3) rozbitcie i zlikwidowanie PSL przed wyborami, 4) zmiana nastrojów wśród mas, zwłaszcza wśród chłopów, 5) jednolity front klasy robotniczej, 6) pozytywny stosunek PPS, 7) duży wzrost organizacyjny SL — aktywność SL w wyborach, 8) zniesienie świadczeń rzeczowych, 9) dopływ towarów przemysłowych na wieś, 10) przekonanie, że prawo własności na Ziemiach Odzyskanych może zagwarantować tylko Obóz Demokratyczny, 12) wzrost zaufania do ZSRR, 13) umowa między PPR i PPS, 14) wzrost ilościowy naszej partii”¹⁸⁴.

¹⁸² Ibidem.

¹⁸³ Ibidem.

¹⁸⁴ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945-1948), sygn. 36, s. 14-19. Sprawozdanie z akcji wyborczej woj. szczecińskim KW PPR w Szczecinie.

**Tabela 9. Wyniki wyborów do Sejmu w województwie szczecińskim
wg danych KW PPR w Szczecinie**

Lp.	Nazwa powiatu	Liczba uprawnionych	Stawilo się do urn	Liczba ważnych głosów	Liczba głosów oddanych na:				Liczba głosujących manifestujących na Blok Dem.	%
					Blok Dem.	%	PSL	%		
1.	Białogard	24007	23026	22949	22571	98,35	378	1,65	20405	88,60
2.	Bytów	7154	7025	6998	6525	93,24	473	6,76	4404	62,85
3.	Choszczno	10125	9555	9470	9179	96,92	291	3,08	6994	69,20
4.	Człuchów	9771	9347	9307	9022	96,93	285	3,07	8000	82,47
5.	Chojna	13774	13347	13244	12954	97,81	290	2,19	12400	93,23
6.	Drawsko	10251	9770	9711	9574	98,57	137	1,43	8253	85,05
7.	Gryfin	12500	12103	12046	11792	97,89	254	2,11	12000	99,17
8.	Gryfice	14849	11997	11958	11900	99,51	58	0,49	8531	71,68
9.	Kamień	7227	5730	5713	5666	99,12	50	0,88	4746	83,24
10.	Kołobrzeg	12685	12021	11911	11707	98,28	204	1,72	8327	69,33
11.	Koszalin	15952	15696	15497	15280	98,59	217	1,41	12570	83,33
12.	Łobez	18389	15139	14898	14210	98,40	688	1,60	9364	62,42
13.	Miastko	6735	6133	6092	5831	95,71	261	4,29	6133	100,00
14.	Myslibórz	12562	12105	11982	11605	96,85	377	3,15	8450	74,16
15.	Nowogard	14176	14011	13526	12953	95,76	573	4,24	12500	89,28
16.	Perzycy	10756	9925	9809	9321	95,01	488	4,99	6067	61,02
17.	Sławno	14710	14051	13941	13681	98,13	260	1,87	11542	82,14
18.	Słupsk	29038	25147	24999	23220	93,25	1779	6,75	20570	15,76
19.	Szczecin	75874	67311	67020	62131	92,70	4889	7,30	46504	69,40
20.	Starograd	16746	16061	16046	15044	97,49	402	2,51	12000	75,0
21.	Szczecinek	23982	22687	22570	21768	96,74	802	3,26	21500	97,71
22.	Szczeciński	3803	3671	3659	3424	93,88	235	6,12	2825	79,72
23.	Walczy	20582	16945	16490	16118	98,28	372	1,72	15670	97,50
24.	Woliński	4485	4231	4218	4195	99,87	23	0,13	4218	100,00
25.	Złotowski	14000	13261	13208	11846	89,72	1362	10,28	10000	76,92
	Razem:	404138	368313	367265	352117	95,88	15148	4,12	299984	81,39

rodło: AAN, KCPPR (1944-1948), sygn. 295/IX-310, s. 78, Sprawozdanie opisowe KW PPR w Szczecinie za styczeń 1947 r.

Inne rejony Ziem Odzyskanych uzyskały podobne wyniki wyborów do Sejmu Ustawodawczego 19 stycznia 1947 r. Na Warmii i Mazurach spośród 206 069 uprawnionych w wyborach wzięły udział 193 493 osoby (93,89%), z tego na listę Bloku oddano 183 452 głosy (96,1%), a na PSL 7 274 głosy (3,81%)¹⁸⁵. Na Dolnym Śląsku Blok uzyskał 91,4% głosów¹⁸⁶.

W wybranym 19 stycznia 1947 r. Sejmie Ustawodawczym zasiadło 394 przedstawicieli Bloku Demokratycznego, 28 PSL, 12 SP, 7 PSL „Nowe Wyzwolenie”, 3 Katolickiej Partii Postępowej¹⁸⁷. Mandaty w ramach bloku podzielono w następujący sposób: PPR — 114, PPS — 116, SL — 109, SD — 41, bezpartyjni — 14¹⁸⁸. Mandatów nie uzyskali nawet liderzy PSL na Pomorzu Zachodnim: J. Cybiński, M. Głowania¹⁸⁹.

Polskie Stronnictwo Ludowe złożyło na ręce Generalnego Komisarza Wyborczego protesty ze wszystkich 52 okręgów wyborczych, a także protest ogólny dotyczący całego kraju, żądając unieważnienia wyborów. Protest został wniesiony również do Sądu Najwyższego, lecz nigdy nie został rozpatrzony¹⁹⁰.

Z powiatów Pomorza Zachodniego napływały także protesty wyborcze. 10 maja 1947 r. wpłynął Protest wyborczy pełnomocnika listy nr 2 na Okręg 20-Łobez, do Generalnego Komisarza Wyborczego w Warszawie. Pełnomocnik w swoim proteście dotyczącym niedopuszczenia PSL do obwodowych komisji wyborczych zarzucał Wojewódzkiej Radzie Narodowej w Szczecinie, że: 1) w 94 obwodowych komisjach wyborczych omawianego okręgu nie było ani jednego przedstawiciela PSL, 2) dwa wnioski do WRN o dopuszczeniu do każdej komisji po jednym przedstawicielu PSL złożone w listopadzie zostały odrzucone, 3) lista członków i zastępców do komisji wyborczych została ustalona nie przez WRN, ale przez Komisję Porozumiewawczą Stronnictw Politycznych, w którejto komisji PSL przedstawiciela nie posiada¹⁹¹.

W innym proteście wyborczym pełnomocnika Listy nr 2 na Okręg nr 29-Łobez czytamy m.in.: „Do walki z PSL przystąpiły również władze administracyjne, które nie tylko uprawiały szeroko zakrojoną agitację na rzecz listy bloku, lecz również wbrew Konstytucji Marcowej i Manifestu Lipcowego PKWN zaczęły zdecydowanie występować przeciw kardynalnej zasadzie tajności głosowania, piętując mianem zdrajców wszystkich tych, którzy odważą się głosować tajnie. Grożąc im zarówno wszelkiego rodzaju represjami, jak i zwolnieniem z pracy, pozbawieniem wolności, odebraniem warsztatu pracy względnie gospodarstwa, a nawet wysiedleniem. Tak np. na zebraniu przedwyborczym we wsi Piórków (pow. Gryfice) 4 stycznia 1947 r. wójt gminy Strzelce Paweł Jeczeń oświadczył publicznie, że „19 stycznia 1947 r. idziemy do wyborów, głosujemy jawnie, nie wchodząc za kurtynę, a kto ośmieli się wejść za kurtynę i tam kartkę wkładać do koperty, to takiego zapamiętamy i pójdzie sobie tylko z ręczną walizką tam, skąd przyszedł!”¹⁹².

¹⁸⁵ B. Łukasiewicz, *Polskie Stronnictwo Ludowe na Warmii i Mazurach w latach 1945-1947*, Olsztyn 1991, s. 171.

¹⁸⁶ H. Komarnicki, *Rola i miejsce PSL w systemie społeczno-politycznym Polski Ludowej 1945-1947*, Warszawa 1987, s. 470-471.

¹⁸⁷ S. Mikołajczyk, *Polska zgnalona*, Chicago 1981, s. 238.

¹⁸⁸ A. Werblan, *Władysław Gomułka w okresie referendum i wyborów do Sejmu Ustawodawczego*, „Dzieje Najnowsze” 1987, nr 3, s. 107.

¹⁸⁹ K. Kozłowski, *Pierwsze dziesięć lat władzy...*, s. 227-228.

¹⁹⁰ M. Łatyński, *Niepaszna kolana...*, s. 437.

¹⁹¹ AZW PSL w Szczecinie, sygn. 1, b.s. Zarząd Grodzki w Szczecinie (1947-1949). Całość dokumentacji. Protest wyborczy pełnomocnika Listy nr 2 na Okręg 29 Łobez do Generalnego Komisarza Wyborczego, 10 maja 1947 r., za pośrednictwem komisarza wojewódzkiego.

¹⁹² AP w Szczecinie, UWS. Wydż. Społ.-Polit. (1945-1950), sygn. 108, s. 64, Protest pełnomocnika Listy nr 2 na Okręg nr 29 Łobez.

Z oświadczenia obywatela Wincentego Rączki zamieszkałego we wsi Piórków gmina Strzelce (powiat Gryfice) dowiadujemy się, iż w dniu wyborów został on zatrzymany tuż przed lokalem wyborczym w mieście Czarkowice przez żołnierza WP i odprowadzony na wartownię, która znajdowała się w pobliżu. Tam w obecności komisarza ziemskiego Chmurzyńskiego porucznik WP Mikołaj Reduta przeprowadził u W. Rączki rewizję osobistą, w czasie której znaleziono u niego 3 „dwójki”, które mu zabrano, dając mu „trójki”. W. Rączka widział na wartowni także inne osoby, którym po rewizji zabierano „dwójki”. Porucznik Reduta oświadczył W. Rączce, że jest pozbawiony prawa głosowania, co nie było zgodne z prawdą¹⁹³.

W Szczecinie stwierdzono w kilku wypadkach, że komisje wyborcze dopisywały do spisu osoby nieuprawnione oraz że zezwalano głosować zastępcom (6 obw.)¹⁹⁴.

Stanisław Wójcik pisał: „Wyborami do Sejmu Ustawodawczego został zakończony odrębny okres walki narodu polskiego na czele z PSL przeciwko sowieckiemu imperializmowi w oparciu o umowę jałtańską”¹⁹⁵.

The Polish Peasant Party in Pomerania during the Election Campaign and Elections to the Legislative Sejm

The article considers the situation of the Party after the referendum and the range of the applied repressions (including „inquiries” into Party members, discharge from work, ejection from farms, intimidation, and detention). The author outlines a characteristic of irregularities in preparations for elections to the Legislative Sejm (i. a. different numbers of the lists of Peasant Party candidates in particular voting regions, the deprivation of the voters of the right to ballot, the absence of Party representatives in election committees, obstacles in filing lists of candidates for deputies).

The article presents the election campaign conducted by the authorities as well as the impediments encountered by the Polish Peasant Party in disseminating its election programme. The author depicts social moods in Western Pomerania on the eve of the elections and describes the course of the elections in particular districts of Western Pomerania, the results of the voting, and ensuing protests.

¹⁹³ Ibidem, s. 65. Oświadczenie ob. W. Rączki z 6 III 1947 r.

¹⁹⁴ Ibidem, sygn. 101, s. 160, Sprawozdanie z przebiegu wyborów 19 I 1947 r. w Szczecinie.

¹⁹⁵ S. Wójcik, *Sfałszowane wybory*, s. 16-17.